
Anotace

Emil Višňovský: Richard Rorty a zrkadlo filozofie

Bratislava, Kalligram 2015. 355 s.

Domnívám se, že k filosofickému tázání patří nenamyšlená ochota číst vnímavě díla těch, kteří mnohé říkají zcela jinak, než je nám vlastní, a snažit se citlivě rozumět důvodům, které je k tomu vedou. To mě dává podnět, abych českou čtenářskou filosofickou obec upozornil na dílo slovenského filozofa Emila Višňovského.

Je-li u nás kniha Radima Šípa, věnovaná Rortymu (Brno, Paido 2008), a kniha Tomáše Marvana *Realismus a relativismus* (Praha, Academia 2014) seriózním rozbořením Rortyho filosofické propozice a klíčových myšlenek, pak Višňovského monografie je nadto poutavý „filosofický román“, psaný z druhého břehu s hlubokým vžitím, poznamenaným osobním přátelským vztahem, aniž by tím byla umenšena hloubka filosofických analýz. Ostatně i tento přesah mezi filosofií a uměním spojuje Višňovského s Rortym. Živoucí prolnutí Rortyho životní cesty se způsobem utváření jeho filosofické koncepce je pro jeho chápání filosofie symptomatické. Nelze odmítat psychologismus. Každý filosofuje podle svých psychických předpokladů, náklonností a dispozic.

Višňovského monografie nás nejprve uvede do Rortyho odlišného způsobu kladení otázek. Poté nás hluboce zasvěceným a zároveň výkladově sdílným způsobem provede třemi stadii Rortyho myšlenkového směřování. Vyústí do kapitol o politické filosofii, filosofii náboženství a kulturní politice, prostoupené filosofickým tázáním. Pokud máte ve zvyku knihu nejprve prolistovat, než ji začnete zevrubně číst od začátku, čtěte nejprve stránky 132–137. Odborníky v neurovědě a psychology pak upozorňuji na stránky 138–150.

Necítím se být kompetentní psát recenzi Višňovského knihy, nejsem znalcem rozsáhlého Rortyho díla. Psát recenzi na tuto publikaci by byli mnohem více oprávněni znalci Rortyho díla u nás, např. J. Peregrin, R. Šíp, L. Dostálová nebo T. Marvan a další. Uvádím jen několik důvodů – našly by se i další – proč Višňovského monografii považuji za hodnou pozornosti, ač předesílám, že na rozdíl od Rortyho zastávám klasický realismus. Jen tak mi jeho provizorní pragmatismus jako rozumný modus vivendi lidské koexistence dává smysl.

* Vyvádí nás z většinou zprostředkovaně přejímaného pohledu na Rortyho jako na postmoderního relativistu. Předkládá „čtení zevnitř“, v němž jsou mnohé Rortyho důvody k otázníkům nad tradičním pojetím pravdy, esenciality, objektivity a subjekt–objektového myšlení nasvíceny způsobem, který nám může zprostředkovat jejich adekvátnější pochopení.

* Rorty se prochází mezi filosofickými hřišti a klade znepokojivé otázky: Co to tam ti lidičkové dělají? Honí se za něčím kulatým, říkají tomu pravda. Jednou je to takové malé žlutozelené a snaží se do toho trefit takou velkou vařečkou, jindy je to takové větší kulaté a všichni se náruživě za tím honí a snaží se to dostat do takového obdélníku se sítí. Ale vždyť si ty hry i jejich pravidla stanovují sami? Copak to nenahlédli? Proč se raději nevěnují něčemu rozumnějšímu? Např. svému soužití, pozvednutí své kultury, zvelebování své krajiny a sociální naději pro sebe samé?

Rorty se ovšem nedomnívá, že by jeho pozvání ke změně témat filosofické konverzace bylo nějakým nadhledem z výše, a už vůbec ho nepovažuje za filosofování „pod zorným úhlem věčnosti“. Ví, že i jeho příspěvek do filosofického rozhovoru jednou skončí ve filosofickém muzeu různých pokusů o jazykové hry. Rorty nakonec přijímá i svou vlastní dějinnost.

* Přestože od evropského osvícenství považujeme dějinnost za určující referenční rámec evropského filosofování, Rorty nás nabádá, abychom svoji dějinnost reflektovali neúprosně i vůči sobě samým. Čteme-li dnes např. texty Anselma z Canterbury nebo Tomáše Akvinského, napadne nás: „Co to bylo za nesmyslné problémy, kterým přikládali takovou vážnost a pokládali za nutné je řešit?“ Asi podobně – pokud bude lidstvo ještě trvat – se za několik století budou dívat filosofové (pokud ještě nějakí lidé budou považovat za smysluplné se této disciplíně odborného myšlení či argumentací strukturovaného básnění v próze věnovat) na problémy od Kanta po Heideggera nebo od Locka po Poppera. Rortyho nevyjímaje, možná jim bude připadat ještě více kuriózní.

* Mezi kritickým racionalismem Hanse Alberta, jenž je mi v mnohém blízký, a Rortyho filosofováním leží řada velkých předělů. Především v hodnocení významu racionální kritičnosti jako hlediska, jež dovoluje různým lidským konceptům vstup na tržiště idejí. Není však bez zajímavosti, že Albertův *Traktat über die kritische Vernunft* přeložila do americké angličtiny Rortyho žena. Shledáme ovšem na druhé straně i řadu doteků mezi Albertovým kritickým racionalismem a Rortym. Je jim společné vědomí principiální omylnosti všeho lidského poznání i jednání, odmítnutí všeho absolutního, pozitivní hodnocení role hypotéz. Navíc i Albert je nakonec ochoten kromě přísně racionálního modelu „konstrukce – kritika“ připustit význam imaginace a i kritický racionalismus akcentuje pragmatické konsekvence racionální praxe. Není bez zajímavosti, že Albert, který má ve velké oblibě kontroverze, se na Rortyho nijak nezaměřil.

* Nás, kteří se pohybuje v empiricko-pozitivistické tradici a sdílíme přesvědčení, že „nic není velké a povznášející, co není pravdivé“ ve smyslu korespondence s realitou – viz např. kauzu odmítnutí podvrhu *Rukopisů* na konci 19. století –, a kteří odlišujeme fakta a jejich hodnocení – i když nám většinou fakta nemusí být úplně dostupná –, zve Rorty k dialogu. Ne k tvrdé debatě, kde bychom se navzájem přebíjeli argumenty, ale k vstřícnému, obohacujícímu naslouchání – v tom smyslu, v jakém dialogu rozuměl i Milan Machovec.

* Naučili jsme se, zejména od Descarta, oddělovat svůj subjekt od světa kolem nás, tedy oddělujeme Popperem označený svět 2 (své vědomí) od Popperova světa 1 (vesmír – příroda) a od světa 3 (kultura – v nejširším slova smyslu, kultura materiální i duchovní). Rorty nám říká, že žádný o sobě jsoucí svět 1 ani svět 3 neexistují, neboť vždy jsou nedílně provázány se světem 2. (Albert naopak zpochybňuje svébytnost Popperova světa 3.)

Otakar A. Funda